

ĽUDSKÉ POZOSTATKY Z OBCE VIŠTUK

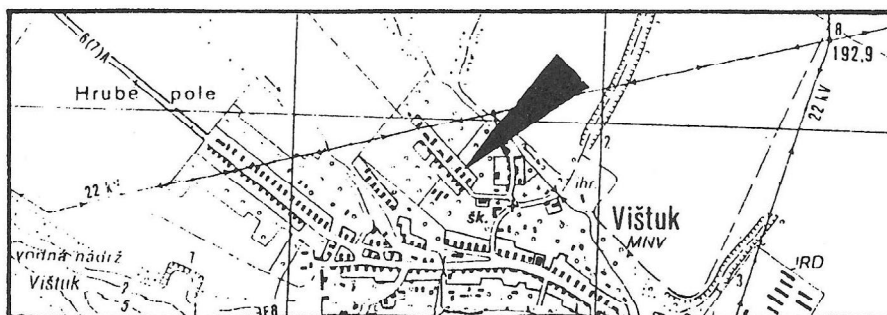
ZDENĚK FARKAŠ – ALENA ŠEFCÁKOVÁ

Pri kopaní základov pre záhradný domček porušili v júni 2002 na parcele p. Š. Krchňáka vo Vištuku č. 86, okr. Pezinok, ľudské pozostatky. Majiteľ pozemku oznámil nález prostredníctvom Ing. arch. H. Hlubočkej z Modry do Slovenského národného múzea-Archeologického múzea v Bratislave.

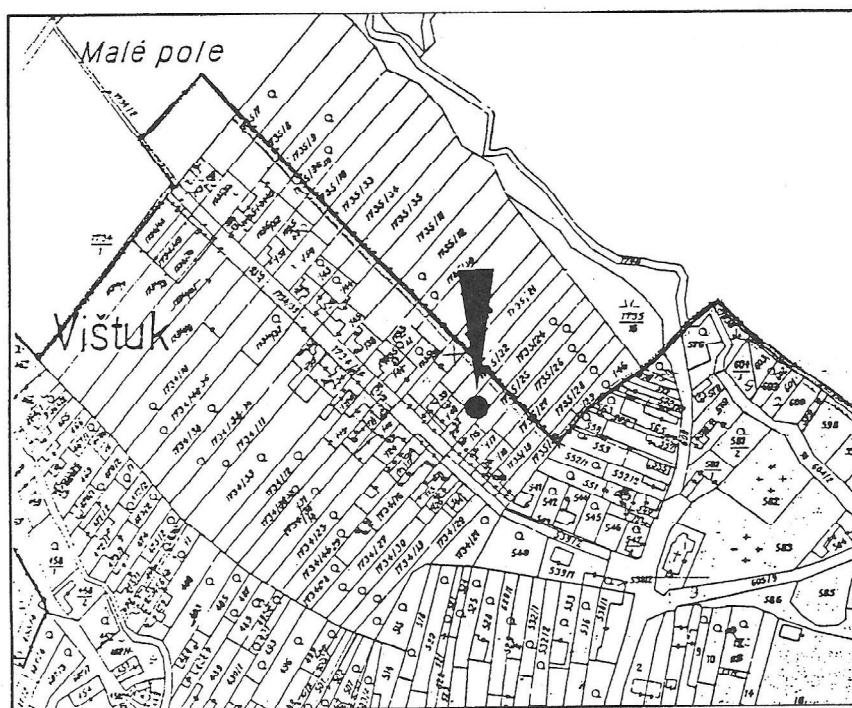
Obec Vištuk leží na Trnavskej pahorkatíne v predpolí Malých Karpát, na sútoku troch drobných vodných tokov. Dva z nich ohraničujú sprašový chrbát smerujúci od severozápadu na juhovýchod. Na ňom stojí v uličnej zástavbe aj dom p. Š. Krchňáka pri ktorom priamo na obytný priestor nadväzuje pozemok s hospodárskymi prístreškami a záhrada, klesajúca smerom na severovýchod do inundácie bezmenného potôčika. Výška sprašového chrbta sa v obci pohybuje okolo 180 m n. m., čím prevyšuje hladinu s ním paralelných drobných tokov takmer o 10 m. Šírka vyvýšeniny presahuje 350 m (obr. 1 a 2).

Geologické podložie lokality pozostáva z ílu, štrku a pieskov, na ktoré nasadá rôzne hrubá vrstva spraše, prekrytá hnedou až ilimerizovanou pôdou. Na nej pred vyklčovaním pôvodných porastov rástol dubovo-hrabový panónsky les (Maheľ – Buday 1963; Michalko a kol. 1986).

Priamo na temene chrbta, na mieste so staršou parkovou úpravou, nechal majiteľ pozemku vyhlbiť mechanizmom pravouhlé základy pre chatku s rozmermi 4,5 x 5 m, zahĺbené 2,2 m pod súčasný povrch terénu. Výkop obklopovali z troch strán vysoké parkové ihličnany, plot susednej parcely, betónový chodník a drobná záhradná architektúra, ktoré znemožnili aspoň čiastočný plošný odkryv porušeného objektu, ktorý sa v juhovýchodnom profile

Obr. 1 Vištuk. Miesto nálezu ľudských pozostatkov na mape M-33-131-D-d

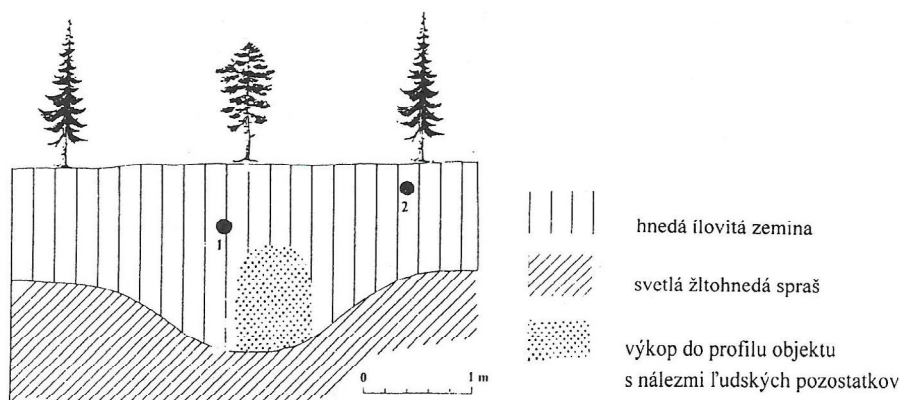

Obr. 2 Vištuk. Miesto nálezu ľudských pozostatkov na katastrálnej mape

črtal ako 0,74 m do svetlého žltého srašového podlažia zahĺbený žľab, ležiaci pod 1,04 až 1,06 m hrubou vrstvou svetlohnedej ílovitej zeminy, so stenami pozvoľna klesajúcimi k lavórovitému dnu (šírka objektu dosahovala v profile 3,6 m). Výplň pozostávala z nezvrstvenej zeminy, farebne, štruktúrou i konzistenciou totožnej so zeminou ležiacou nad zásahom (obr. 3).

V čase príchodu archeológov zo SNM-AM bol do profilu zásahu vyhlbený drobný výklenok, z ktorého syn majiteľa pozemku vyzdvihol zemným mechanizmom poškodenú ľudskú lebku (podľa pôvodnej informácie bager poškodil zvyšky až dvoch kránií, rekonštrukcia osteologického materiálu však tento predpoklad nepotvrdila). Z technických dôvodov sa objekt mohol iba čiastočne preskúmať výrezom do steny profilu, približne do hĺbky 1,1 m, šírka výkopu dosahovala 0,8 a výška 1 m. Na ploche necelého 1 m² sa našli ďalšie roztrúsené, len sčasti v anatomickej polohe uložené ľudské pozostatky – lebka, záhlavovým otvorom smerom nahor, časť trupu (?), fragmenty predlaktia, dislokovaná ľavá paža a silno strávené úlomky dlhých kostí (obr. 4), premiešané so zvieracími zvyškami. Kostí neležali priamo na dne objektu, ale na 2 až 6 cm hrubej vrstve zásypovej hlíny. Nenašiel sa pri nich žiaden datovateľný sprievodný materiál. Údajne len pri lebke č. 1 bol pôvodne plochý okruhliak (plochý, kremencový okruhliak hnedočervenej farby bez stôp po použití, rozmery: 11,6 x 10,7 x 3,7 cm – obr. 5: 2).

Časové zaradenie ľudských pozostatkov umožňujú s istou dávkou pravdepodobnosti len úlomky keramiky z vrstvy nad objektom.

Obr. 3 Vištuk, č. domu 86. Profil výkopu pre záhradný domček s južným profilom pravekého objektu s ľudskými pozostatkami

Opis nálezov

1. Oblúkovité uško s vertikálnym otvorom, pravdepodobne z putne, zhotovené z valčeka z piesčitej hliny s prímiesou organického materiálu. Korodovaný povrch je okrový, lom čierny. Rozmery: 7,7 x 5,6 x 4,4 cm (obr. 5: 1).
2. Nezdobený črep z tela nádoby formovanej v ruke, vyrobený z piesčitej hliny. Povrch je okrový, lom čierny. Rozmery: 3 x 2,5 cm.

Tvar a charakter hrnčiarskej hliny so zvyškami organického materiálu umožňujú uško zaradiť do obdobia kultúry ľudu s lineárnou keramikou (ďalej LnK). „Putne“ sa však objavujú v náplni LnK od jej najstaršieho stupňa až po obdobie železovskej skupiny (Tichý 1962, 274 a n.; Pavúk 1969, 270 a n.; Podborský a kol. 1993, 78 a n.; Čižmár 1998, 107 a n.) a nepatria tak, predovšetkým vo výrazne fragmentárnom stave, k chronologicky citlivejším nálezom. Bližšie časové zaradenie neumožňuje ani atypický fragment z tela nádoby, avšak zloženie hmoty z ktorej ho zhotovili, nevylučuje jeho príslušnosť k okruhu LnK.

Antropologická analýza

Kostrové pozostatky dvoch ľudských jedincov sa našli v sekundárnej polohe v mimo-riadne fragmentárnom stave. Na úlomkoch kostí sú viditeľné ako čerstvé okraje lomov, tak aj staré lomy. Nové lomy odlišujúce sa výrazne svetlým sfarbením pravdepodobne vznikli pri obťažnej exhumácii. Staré lomy, ktorých farba sa neodlišuje od zvyšku fragmentov, mohli vzniknúť pri sekundárnej manipulácii s mŕtvym telom. Zvyšky obidvoch kostier sa podarilo čiastočne zrekonštruovať.

Kostrové pozostatky sme podrobili morfoskopickej a morfometrickej analýze (Martin – Saller 1957, Knussmann 1988). Pohlavie a vek boli hodnotené v zásade podľa komplexnej metódy Acsádiho a Nemeskériho (1970) s prihliadnutím na odporúčania Ferembachovej et al. (1979). Stupeň vytvorenia sexuálno-diagnostických znakov bol určovaný stupňami sexualizácie DS (Degree of Sexualization) v rozpätí od -2 (hyperfeminínne znaky) po +2 (hypermaskulínne znaky). Pri spracovaní morfometrických výsledkov sme použili antropologický počítačový program MANDAT (Gašparovič – Šefčáková – Thurzo 1999).

Tab. 1

Kraniometria	Číslo jed.	1/03	2/03
Miery a indexy	Pohl.	Ž	Ž?
1.	g-op	182	N
1c.	m-op	180	N
3.	g-l	179	N
8.	eu-eu	140	137
9.	ft-ft	91	N
10.	co-co	110	109
23.	g-op-g	515	N
26.	n.b	N	118
27.	b.l	129	117
28.	l.o	128	N
29.	n-b	N	104
30.	b-l	116	104
31.	l-o	108	N
43.	fnt-fnt	95	N
43(1).	fmo-fmo	90	N
65.	kdl-kdl	103?	N
69.	id-gn	21?	N
70.	výš.r.m.	50?	N
71	šír.r.m.	30	N
79.	u.ram.m.	128	N
80a.	d.z.o.mand.	43?	N
80(1).	š.z.o.mand	66	N
	dent.d	N	33
I 1	8 : 1	76,9	N
I 12	9 : 10	82,7	N
I 13	9 : 8	65	N
I 16	27 : 26	N	99,1
I 18	28 : 27	96,5	N
I 22	29 : 26	N	88,1
I 24	30 : 27	89,9	88,8
I 25	31 : 28	84,3	N
I 37	(1+8+17) : 3	107,3	N
I 63	71 : 70	60	N
I 64	66 : 65	78,6	N
I 67mand	80/1 : 90a	153,4	N
I 72	9 : 43	95,7	N
I frmand	66 : 45	89	N

Dentálne rozmery								
1/03(L)	I ₃	I ₂	C	P ₁	P ₂	M ₁	M ₂	M ₃
Mesio-dist.priem.zubov	N	N	N	6,4	7,3	10,9	10,6	10,8
Vestibulo-linguálny priem.z.	N	N	N	7,3	8,3	10,3	10,1	9,6
2/03(P)	I ³	I ²	C	P ¹	P ²	M ¹	M ²	M ³
Mesio-dist.priem.zubov	8,5	6,3	7,3	6,4	6,5	9,4	9,2	N
Vestibulo-linguálny priem.z.	6,4	6,0	7,5	8,4	8,5	9,9	10,1	N

Miery postkraniálneho skeletu	
Kostra	1/03
Pohlavie	Ž
Humerus	L
5.	20
6.	15
7.	57
6. : 5.	75
Radius	L
4.	14
5.	11
5. : 4.	78,5

Tab. 1 Kranio-metria, rozmery zubov a postkraniálneho skeletu jedincov z Vištuku podľa Bräuera (1988)
N – nezistená hodnota, Ž – žena, Ž – pravdepodobne žena

Kostra č. 1 (prír. č. P 51/02, evid. č. SNM-PM A – 8461)

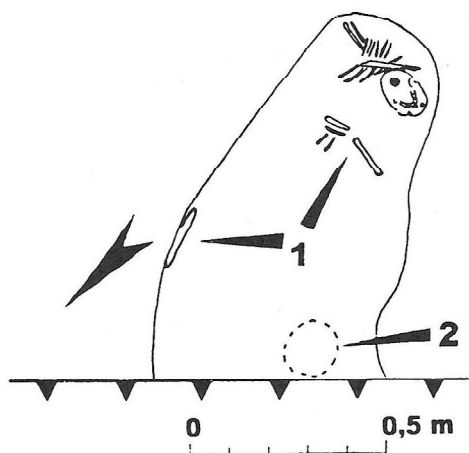
Z a c h o v a l o s ť

Fragmentárne cranium bez tvárovej časti, štyri poškodené krčné stavce, ľavý poškodený humerus, proximálna časť ľavého rádia, fragment ľavej ulny, fragmenty diafýz tibií, fragment diafýzy ľavého femuru dospelého jedinca.

M o r f o l o g i c k á c h a r a k t e r i s t i k a

Fragmentárne, gracilné a postmortálne deformované cranium so slabým RSÚ (reliéfom svalových úponov). Norma verticalis: sphenoid, norma occipitalis: vysoký oblúk so zbiehavými stenami a rovnou bázou. Arcus superciliares naznačené (-1), margo supraorbitalis veľmi ostré (-2), tubera frontalia stredné (-1), čelo kolmé, tubera parietalia veľké (-2), foramen parietale vpravo, záhlavie klenuté až pretiahnuté, protuberantia occipitalis externa plochá (-2), povrch šupiny záhlavnej kosti – slabo klenuté nuchálne čiary (-1), foramen magnum v tvare ovoidu, processus mastoidei veľmi malé (-2). Synchronodrosis sphenoooccipitalis je práve vo fáze zrastania. Všetky švy lebky sú otvorené, v sutura sagittalis chýba viacero vložených kostí.

Poškodená gracilná až stredná sánka so slabým RSÚ, brada z boku prominujúca, zdola úzka parabola s vrcholom v strede, zhora viditeľné planum alveolare aj mentum. Obojstran-

Obr. 4 Vištuk, č. domu 86. Výkop do profilu objektu s ľudskými pozostatkami. 1 – izolované kosti končatín, 2 – miesto nálezu lebky vyzdvihnutej synom majiteľa pozemku

ne jednoduché foramina mentalia lokalizované pod $P_1 - P_2$, vyvýšená spina mentalis, invertované mandibulárne uhly, zubný oblúk mandibuly parabolický, abrázia zubov premolárov mandibuly 1. stupňa a molárov 1. až 2. stupňa. Z celkového chrupu sa zachovali len mandibulárne zuby, a to premoláre a moláre. Predná časť sánky je poškodená. Trigonum mentale je ľahko vyznačené – stredné (-1), corpus mandibulae stredné (0), mandibulárne uhly s naznačenou vyvýšeninou (-1), poškodený processus articularis mandibulae malý (-1).

Z chrbtice sa zachovali len štyri krčné malé a gracilné krčné stavce.

Z horných končatín sa našla diafýza ľavého humeru strednej stavby, so stredným RSÚ a s neprirastenou stratenou proximálnou epifýzou, ďalej poškodený ľavý gracilný radius bez distálnej časti so slabým RSÚ, na ktorého proximálnej epifýze vidno stopy po jej prirastení, a proximálny poškodený fragment ľavej gracilnej ulny s prirastenou epifýzou. Podľa všetkého k horným končatínám patria najmenej štyri ďalšie ťažšie identifikovateľné úlomky.

Z dolných končatín sa zachoval fragment strednej stavby diafýzy ľavého femuru strednej stavby, so stredne veľkým RSÚ a s úzkou a vysokou (+1) lineou asperou. Z dlhých kostí predkolenia boli objavené iba drobné fragmenty diafýz tibií.

Staré rovné lomy boli identifikovateľné najmä na úlomkoch diafýz kostí predlaktia a prednej časti diafýzy ľavej tibiae.

Metrická charakteristika (v mm)

(Tab.1): Na základe skupinového rozdelenia absolútnych mier je cranium dlhé a stredne široké. Podľa rozdelenia získaných indexov je lebka indexov mezokranné a stenometopná.

Odchýlky a patologické zmeny

Náznak cribra orbitalia.

Záver

Na základe stupňa sexualizácie (DS) lebky (- 1,64) a gracilnejšej stavby pozostatkov

kostry by zvyšky skeletu mohli patriť žene, ktorá zomrela podľa stupňa zrastenia epifýz niektorých dlhých kostí a synchondrosis sphenooccipitalis vo veku juvenis / adultus I (18 – 22 rokov).

Kostra č. 2 (prír. č. P 51/02, evid. č. SNM-PM A – 8462)

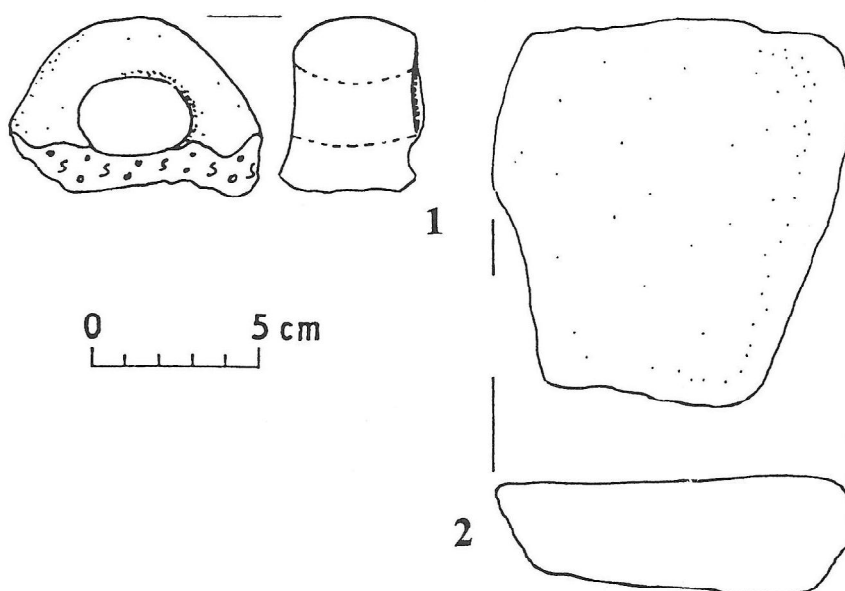
Z a c h o v a l o s ť

Fragmenty kráňa, fragmenty gracilných stavcov, fragment ľavej lopatky, drobné fragmenty kostí predlaktia, fragment diafýzy ľavej a pravej femuru nedospelého jedinca.

M o r f o l o g i c k á c h a r a k t e r i s t i k a

Fragmentárne gracilné pozostatky kráňa so slabým RSÚ. Glabella –1, arcus superciliares naznačené (–1), margo supraorbitalis ostré (–1), tubera frontalia stredné (–1), čelo kolmé, tubera parietalia stredné (–1), foramina parietalia sa nachádzajú obojstranne, kosti lebky sú izolované, všetky švy sú otvorené, sutura metopica obliterovaná, v sutura lambdoidea naľavo a napravo sa pôvodne nachádzala minimálne jedna vložená kosť, široká sutura sphenoparietalis, protuberantia occipitalis externa plochá (–2), povrch šupiny záhľavnej kosti plochý (–2), processus retromarginalis malý (–1), fossae caninae plytké, torus palatinus naznačený.

Poškodená až fragmentárna gracilná mandibula so slabým RSÚ. Obojstranne jednoduché foramina mentalia sa nachádzajú pod $P_1 - P_2$, invertované mandibulárne uhly. Horná aj dolná čeľusť sú poškodené, na pravej strane maxily sa prerezáva P^1 , na mandibule je poškodená najmä pravá časť, kde chýba časť s incízivami a kanínom. Obidve M_3 sú retinované. Abrázia zubov je 0. až 2. stupňa. Hypopláziu skloviny vidno na maxilárnych C, P^1, P^2 a na mandibulárnych ľavostrannom I_2 a obojstranne na P_1 a P_2 .

Obr. 5 Vištuk, č. domu 86. 1 – uško, z hnejdej ílovitej zeminy nad objektom, 2 – kremencový okruhliak nájdený v objekte pri ľudských pozostatkoch

Fragmenty gracilných stavcov, fragment cavitas glenoidalis ľavej lopatky a drobné fragmenty z kostí radius a ulna.

Fragmenty gracilných diafýz femurov a tibií.

Staré lomy sú viditeľné na niektorých úlomkoch lebky, napríklad na ľavej os parietale v oblasti angulus sphenoidalis. Výraznejší sekundárny postmortálny zásah je evidentný na distálnej časti úlomku diafýzy os femur lat. sin., kde je možné identifikovať minimálne tri údery ostrejším predmetom a stopy po následnom vylomení protiľahlého zvyšku kosti.

Metrická charakteristika (v mm)

(Viz tab. 1) Podľa malého počtu absolútnych mier, ktoré je možné získať, je cranium stredne široké.

O dchýlky a patologické zmeny

Slabý stupeň cribra orbitalia, hypoplázia skloviny niektorých zubov.

Z á v e r

Na základe prerezávania zubov ide o dieťa vo veku 12 rokov \pm 30 mesiacov (infans II). Podľa morfoskopických znakov by mohlo ísť skôr o dievča.

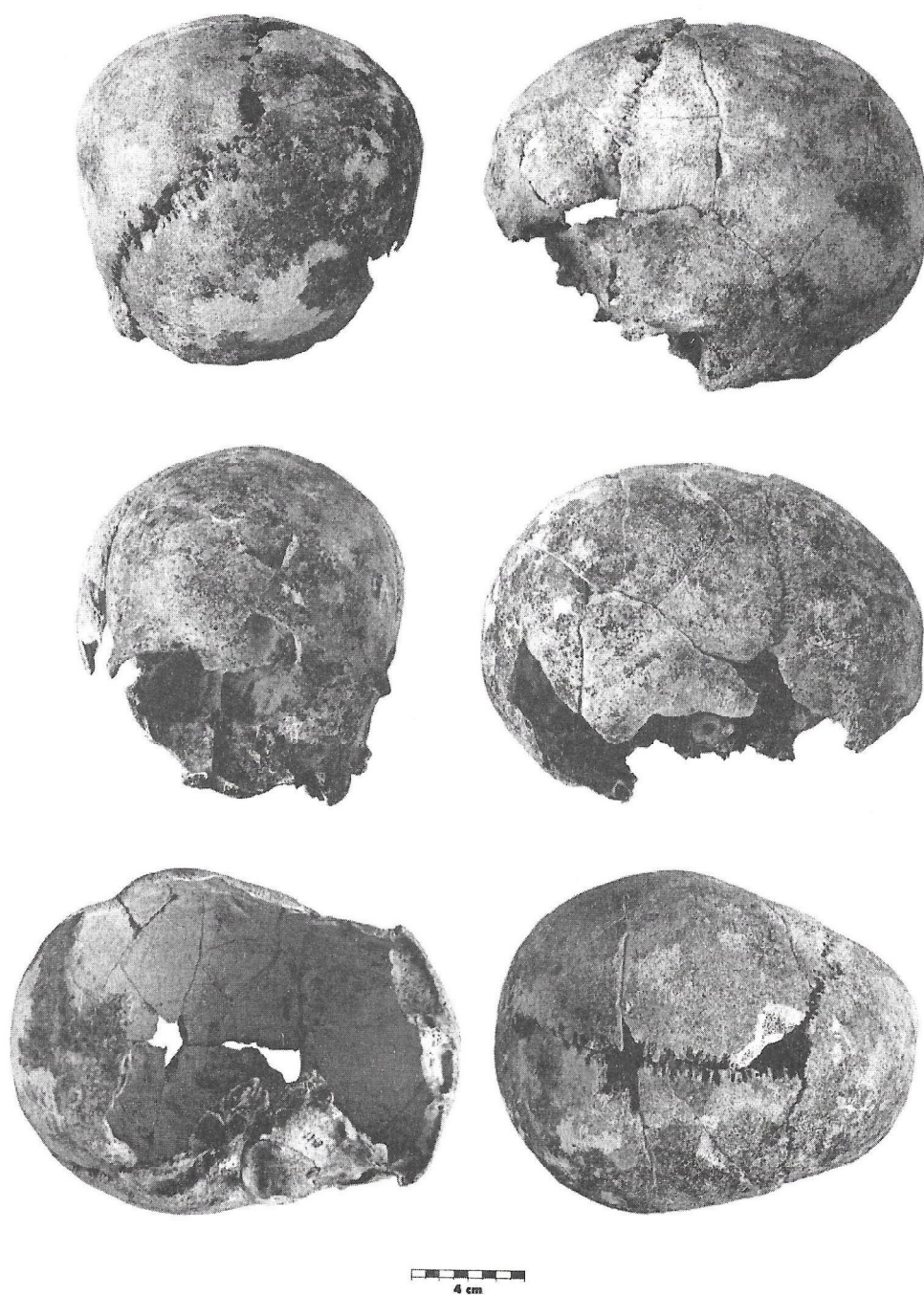
Antropologicky analyzované veľmi poškodené kostrové pozostatky z Vištuku (okr. Pezinok) patrili dvom ľudským jedincom, a to mladej žene asi vo veku juvenis/adultus I a dievčaťu vo veku infans II. Podľa náznakov cribra orbitalia (hypertrofia tkaniva stropu očnice) a hypoplázie zubnej skloviny pravdepodobne trpeli nedostatočnou výživou t.j. výživovým stresom.

Prítomnosť viacerých rovných starých lomov na krániu a najmä na diafýzach dlhých kostí môže okrem iného poukazovať aj na postmortálnu manipuláciu resp. zámernú fragmentáciu celistvých kostí jedincov. Podľa rovného tvaru lomov sa fragmentácia uskutočnila už na starých resp. suchých kostiach, ktoré neobsahovali väčšie množstvo kolagénu. Suchá a mineralizovaná kosť sa prejavuje horizontálnymi lomovými narušeniami, pričom predná časť zlomeniny prechádza kolmo na dlhú os diafýzy. Pre čerstvú kosť je typický tzv. špirálovitý lom (Lyman 1994) Na jednom z femurov jedinca č. 2 vidno stopy intencionálnych zásahov spôsobených pravdepodobne nejakým nástrojom.

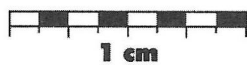
Vyhodnotenie

Rez objektom bez plošného odkryvu neumožnil zachytiť jeho pôvodný tvar a rozmery a ani zistiť vzťah k iným predpokladaným súčasným sídliskovým štruktúram (tvar zásahu a spôsob uloženia ľudských pozostatkov vylučujú, že bol súčasťou „regulárneho“ pohrebneho areálu), pričom datovanie kostrových nálezov do obdobia LnK ojedinelými nálezmi z vrstvy nad ním je síce pravdepodobné, ale nie jednoznačné. Z terénnej situácie vyplýva, že do jamy sa dostali len neúplné zvyšky najmenej dvoch mladých dievčat či žien, pričom na niektorých kostiach sa zachovali výrazné stopy násilných zásahov, spôsobených pravdepodobne až dlhšiu dobu po smrti, po čiastočnom rozklade mäkkých častí tela, manipulácii s mŕtvymi a azda aj ich čiastočnom rozvláčení zvieratami. Rozklad však ešte nepokročil do takého štádia, aby vo všetkých prípadoch celkom uvoľnil väzivo, napríklad v kĺboch končatín.

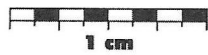
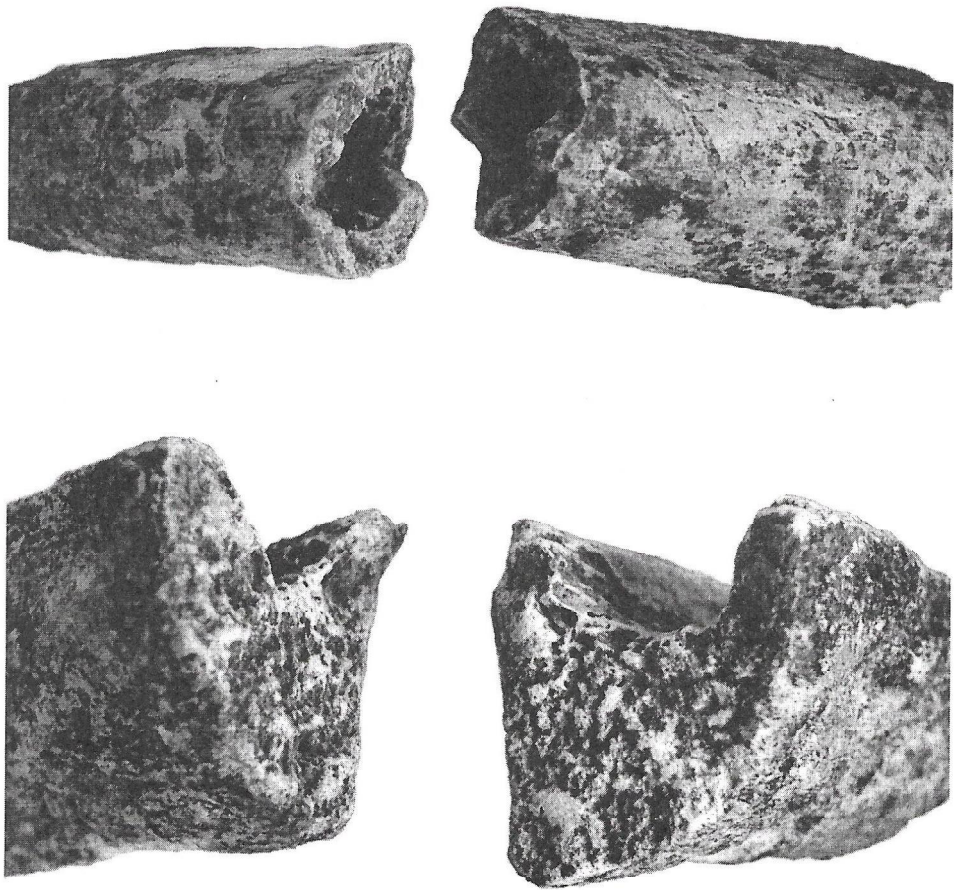
Z európskeho neolitu a eneolitu je rad dokladov o rituálnych, ale aj nerituálnych či neobvyklých pohreboch ľudských tiel alebo ich častí na sídliskách, pričom nálezové okolnosti umožňujú v jednotlivých prípadoch široké spektrum interpretácií (Vcit 1996; Kličová 2000,

Obr. 6 Vištuk, č. domu 86. Cranium kostry 1, žena vo veku juvenis/adultus I, a) norma frontalis, b) norma occipitalis, c) norma lateralis sinistra, d) norma lateralis dextra, e) norma verticalis

Obr. 7 Vištuk, č. domu 86. Staré rovné lomy na diafýzách dlhých kostí tibia lat. sin. a radius kostry 1 (žena, juvenis/adultus I)

Obr. 8 Vištuk, č. domu 86. Intencionálny zásah na os femur lat. sin. kostry 2 (dieťa – dievča?, infans II)

218 a n.; Petrasch 2000, 353 a n.). S čiastočnými pohrebmi alebo nálezmi jednotlivých ľudských kostí či častí tiel, ktoré ležali dlhšiu dobu na povrchu pôvodného terénu sa stretávame aj v prostredí stredoeurópskej LnK (Zápotocká 1998, 18 a n.; Farkaš 2002, 38 a n.).

Analógiu k dodatočnému uloženiu častí tiel s doloženými postmortálnymi zásahmi sú na Slovensku aj kostrové zvyšky 28 identifikovateľných jedincov oboch pohlaví a rôznej vekovej skladby, ktoré sa našli v niekoľkých vrstvách zásypu priekopy „rondelu“ z Ružindola-Borovej, okr. Trnava. Najmenej osem z nich patrilo do stupňa Ia lengyelskej kultúry (ďalej LgK) na Slovensku (Němejcová-Pavúková 1997, 193 a n.).

Pravdepodobne ako „núdzové pohrebisko“ obetí masakry poslúžila priekopa z Asparn a.d. Zaya-Schletz v Dolnom Rakúsku, na dne ktorej ležali ľudské pozostatky, zväčša v polohe na bruchu, sústredené do väčších i menších skupiniek, často však len ojedinelé kosti. Sprievodný materiál umožňuje zaradiť výplň priekopy do obdobia mladšej LnK v Rakúsku, s výraznými vplyvmi z okruhu železovskej skupiny. Často neúplné telá s dislokovanými končatinami ležiacimi až niekoľko metrov od trupu a so stopami po obhryzení a rozvláčení mŕtvol zvieratami, dokladajú dlhšie zotrvanie nebožtíkov na povrchu lokality, kde sa doposiaľ podarilo doložiť 67 obetí. Početné fraktúry lebiek, rebier i dlhých kostí poukazujú na zabitie aspoň časti tu ležiacej populácie kamennými kopytovitými klinmi alebo sekrami, prípadne tupým predmetom. Medzi obeťami bolo 26 mužov a 13 žien, pričom 27 jedincov nedosiahlo vek dospelosti (Teschler-Nicola a kol. 1996, 47 a n.; Windl 1996, 7 a n.). Mŕtvi z asparnskej priekopy sú pravdepodobne dokladom krvavých medziobčinných stretnutí vedených s vysokým, azda zámerne vyvolávaným a udržiavaným stupňom agresivity. Núdzové pochovanie obetí vo vysokom štádiu rozkladu poukazuje na snahu odstrániť pozostatky činu či už členmi miestnej spoločnosti, ktorí prežili, susedmi alebo aj útočníkmi, ktorá nemusela vychádzať iba z pietnych, praktických alebo hygienických požiadaviek. Mohla mať aj hlbší zmysel, napríklad zmierenie nebezpečnej duše alebo tieňa zabitého či zavraždeného, známe z rôznych etnologických prameňov.

Ľudské pozostatky v priekopách datovaných do rôznych stupňov vývoja LnK, v niektorých prípadoch však už súčasných s LgK, sú doložené napríklad aj z francúzskeho Meneville (Veit 1996, 89 a n.), nemeckého Plaidt (Leyden 1962, 2), Schweigern (Planek 1983, 146), Heilbronn-Neckargartach (Schmidgen-Hager 1992, 173 a n.) alebo Eilsleben (Kaufmann 1990, 15 a n.).

Ľudské pozostatky na sídliskách alebo v priekopách opevnení však nie sú neznáme ani v prostredí stredoeurópskeho eneolitu (Veit 1996, 278 a n.), sem môže patriť časť pozostatkov z Ružindola-Borovej a za obeť či pozostatky krvavých rituálov sa zvyčajne považujú aj kostry z doby bronzovej zo Skalky u Velimi a Cezav u Blučiny v Čechách a na Morave (Lišelka 1951, 119 a n.; Jelínek 1993, 99 a n.; Dočkalová 2000, 301 a n.).

Zaujímavý, zatiaľ nejednoznačne interpretovateľný nález z Vištuku si vyžiada pravidelné sledovanie lokality, najmä na susedných parcelách, na ktorých je rozsiahlejšia stavebná činnosť iba otázkou času.

LITERATÚRA

- ACSÁDI, GY. – NEMESKÉRI, J. 1970: History of Human Life Span and Mortality. Budapest.
- ČÍŽMÁŘ, Z. 1998: Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě. (Poznámky k vývoji výzdobného stylu). In: Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales 83, s. 105–139.
- DOČKALOVÁ, M. 2000: Lidské oběti a rituály v době bronzové ve Velimi. In: Pravěk NŘ 10, s. 301–316.

- JELÍNEK, J. 1993: Dismembering, Filetting and Evisceration of Human Bodies in a Bronze Age Sites in Moravia, Czech Republic. *Anthropologie* 31, s. 99–114.
- FARKAŠ, Z. 2002: Nálezy lidských pozostatkov v prostredí kultúry ľudu s lineárnou keramikou na Slovensku. *AR* 54, s. 23–43.
- FEREMBACH, D. – SCHWIDETZKY, I. – STLOUKAL, M. 1979: Empfehlungen für die Alters- und Geschlechtsdiagnose am Skelett. *Homo* 30(2), s. 1–32.
- GAŠPAROVIČ, J. – ŠEFČÁKOVÁ, A. – THURZO, M. 1999: Múzejná antropologická databáza MANDAT (Fox Pro), softvér.
- KAUFMANN, D. 1990: Ausgrabungen im Bereich linienbandkeramischer Erdwerke bei Eilsleben, Kr. Wanzleben. *Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte* 73, s. 15–28.
- KLIČOVÁ, J. 2000: Doklady pohrebného ritu na sídliskách z obdobia neolitu a eneolitu na Slovensku. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2000*. Plzeň 2001, s. 218–232.
- KNUSSMANN, R. (ED.) 1988: *Anthropologie: Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen*. Band 1, 1. Teil. Stuttgart – New York.
- LEYDEN, A. 1962: Zu den Befestigungsanlagen der bandkeramischen Siedlung von Plaidt. In: *Bonner Jahrbücher* 162, s. 1–3.
- LYMAN, R. L. 1994: *Vertebrate Taphonomy*. Cambridge University Press.
- MAHEL, M. – BUDAY, T. 1963: Geologická mapa ČSSR. Mapa predštvrtohorných útvarov 1:200 000, M-33-XXXVI Bratislava – M-33-XXXV Wien, Praha.
- MARTIN, R. – SALLER, K. – 1957: *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung*. Band 1. Stuttgart.
- MICHALKO, J. a kol. 1986: Geobotanická mapa ČSSR. Slovenská socialistická republika. Bratislava.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, V. 1997: Kreisgrabenanlage der Lengyel-Kultur in Ružindol-Borová. Bratislava.
- PAVÚK, J. 1969: Chronologie der Želiezovce-Gruppe. *Slovenská archeológia* 17, s. 269–367.
- PETRASCH, J. 2000: Menschenknochen in neolithischen Siedlungen: Spuren sepulkraler Riten oder Abfall? *Archäologisches Korrespondenzblatt* 30, s. 353–368.
- PLANEK, D. 1983: Schweigern (Kreis Heilbronn). In: *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 8, s. 146–148.
- PODBORSKÝ, V. a kol. 1993: *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, svazek 3*. Brno.
- SCHMIDGEN-HAGER, E. 1992: Das bandkeramische Erdwerk von Heilbronn-Neckargartach. In: *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 17, s. 173–291.
- TESCHLER-NICOLA, M. a kol. 1996: Anthropologische Spurensicherung – Die traumatischen und postmortalen Veränderungen an den linearbandkeramischen Skelettresten von Asparn/Schletz. In: *Rätsel um Gewalt und Tod vor 7.000 Jahren. Asparn a.d. Zaya*, s. 47–64.
- TIHELKA, K. 1951: Záhadné pohřby ľudu moravské velatické skupiny na Cezavách u Blučiny. *Časopis Moravského musea v Brně* 36, vědy společenské, s. 119–152.
- TICHIÝ, R. 1962: Osídlení s volutovou keramikou na Moravě. *Pam. arch.* 53, s. 245–305.
- VEIT, U. 1996: *Studien zum Problem der Siedlungsbetattung im europäischen Neolithikum*. Münster/New York.
- WINDL, H. 1996: Archäologie einer Katastrophe und deren Vorgeschichte. In: *Rätsel um Gewalt und Tod vor 7.000 Jahren. Asparn a.d. Zaya*, s. 7–29.
- ZÁPOTOCKÁ, M. 1998: *Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums (5500 – 4200 B.C.)*. Praha.

MENSCHLICHE ÜBERRESTE AUS DER GEMEINDE VIŠTUK

ZDENĚK FARKAŠ – ALENA ŠEFČÁKOVÁ

Beim Graben des Fundaments für ein Gartenhaus mit den Ausmaßen von 4,5 x 5 m ist man im Juni 2002 in der Gemeinde Vištuk Nr. 86, Bez. Pezinok, auf menschliche Überreste

gestoßen. Die Fundstelle liegt im Trnavská-Hügelland, Vorfeld der Kleinkarpaten, am Zusammenlauf von drei kleinen Wasserläufen. Zwei von ihnen begrenzen einen Lößrücken ausgedehnt vom Nordwesten aus nach Südosten, dessen Höhe in der Gemeinde um 180 m ü.d.M. schwankt, womit er das Niveau der mit ihm parallelen kleinen Wasserläufe beinahe um 10 m übersteigt. Die Breite der Anhöhe reicht über 350 m (Abb. 1 und 2). Direkt am Scheitel des Rückens zeichnete sich im südöstlichen Profil der Baugrube eine zu 0,74 m in den hellen Lößuntergrund eingetiefte Rinne, gelagert unter einer 1,04 bis 1,06 m dicken Schicht von hellbrauner Lehmerde, mit den Wänden allmählich absinkend zum beckenförmigen Boden (die Objektbreite erreichte im Profil 3,6 m). Die Füllung bestand aus homogener Erde, in ihrer Farbe, Struktur sowie Konsistenz gleich mit der Erde über dem Eingriff (Abb. 3).

Zur Zeit der Ankunft von Archäologen wurde ins Profil eine kleine Nische ausgegraben, aus welcher der Sohn vom Grundbesitzer einen beschädigten Schädel ausgehoben hat (laut Ursprungsinformation hat der Bagger sogar Reste von zwei Kranien gestört, die Rekonstruktion des osteologischen Materials hat diese Annahme jedoch nicht bestätigt). Aus technischen Gründen konnte das Objekt nur teilweise durch einen Schnitt in die Profilwand untersucht werden. Auf einer Fläche von knapp 1 m² entdeckte man weitere verstreute, nur teilweise in anatomischer Lage gelegte menschliche Überreste, bei denen außer einem Quarzit-Kieselstein kein Begleitmaterial mehr gefunden wurde (Abb. 5:2).

Die Zeiteinsetzung der Skelettüberreste ist mit gewisser Wahrscheinlichkeit nur durch Keramikfragmente aus der Schicht oberhalb des Objektes ermöglicht, die rahmenhaft in die Zeit der Kultur mit Linienbandkeramik datierbar sind (Abb. 5: 1).

Die anthropologisch analysierten, ziemlich beschädigten Skelettüberreste aus Vištuk (Bez. Pezinok) gehörten zwei menschlichen Individuen, u.z. einer jungen Frau etwa im Alter Juvenis/Adultus I und einem Mädchen im Alter Infans II. Nach Anzeichen von Cribrum orbitale (Hypertrophie vom Gewebe der Augenhöhledecke) und Hypoplasie des Zahnschmelzes kann man erschließen, daß sie an Nahrungsmangel gelitten haben, d.h. an Nahrungsstreß. Aufgrund der Anwesenheit von mehreren geraden alten Brüchen am Kranium und vor allem an Diaphysen der Langknochen kann man über eine postmortale Manipulation nachdenken, resp. Fragmentation von kompakten Knochen der Individuen. An einem der Femuren sind Spuren von intentionalen Eingriffen zu sehen.

Ein Schnitt durch das Objekt ohne Flächenabdeckung ermöglichte keine Erfassung seiner Originalform und -ausmaße und auch keine Erschließung einer möglichen Beziehung zu anderen vermuteten zeitgleichen Siedlungsstrukturen (die Form des Eingriffs und die Niederlegungsweise der menschlichen Überreste schließen aus, daß es Teil von einem „regulären“ Bestattungsareal war), wobei die Datierung der Skelettfunde in die LnK-Periode durch die Funde aus der darübergelegenen Schicht zwar wahrscheinlich, doch nicht eindeutig ist. Aus der Terrainsituation geht hervor, daß in die Grube nur unvollständige Überreste von wenigstens zwei jungen Mädchen oder Frauen gelangten, wobei an einigen Knochen deutliche Spuren von gewaltsamen Einbrüchen erhalten blieben, verursacht offenbar erst einige Zeit nach dem Tode, nach der partiellen Zerlegung der weichen Körperteile, Manipulation mit den Toten und wohl auch nach deren teilweisen Verschleppung durch Tiere. Die Zerlegung ist jedoch noch nicht in ein solches Stadium gekommen, wo das Bindegewebe in allen Fällen, z.B. auch in Gliedmaßengelenken, locker wurde.